

MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

It-Tnejn 8 ta' Ġunju 2015
Il-Ħin għall-Qari tal-Karta: 18:00 – 18:05
Il-Ħin tal-Eżami: 18:05 – 20:05

F'dan l-eżami l-istudenti la jistgħu jużaw dizzjunarji u lanqas kotba oħra.

---

*Wieġeb iż-**żewġ** taqsimiet.*

- A.** Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn it-tliet siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma shihha fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta 1

Ċrieki tal-Kafè

Kienu **ddeċiedew** li x-xogħol tagħha kien żejjed. Ma kienx hemm bżonnha aktar u tawha l-aħbar hekk kif dahlet, l-ewwel haġa. Kienet tkun l-ewwel waħda li tidhol u kien mistenni minnha li tlesti l-kafè għall-impjegati l-oħra. Tahsel il-kikkri, timla kafè frisk, tara li hemm biżżejjed srievet tal-karti. U hekk kif l-arja kienet **tintela** bl-aroma ta' dik ix-xarba skura u shuna, il-kamra daqs **nitfa'** kienet tibda tbaqbaq, bi shab Laura għadhom dehlin biex jibdedw il-ġurnata tax-xogħol.

Izda mhux **il-lum**. Malli dahlet, is-Sur Cini **ghajjtilha** mill-uffiċċju tiegħu. Ma kienx soltu jidhol kmieni. U t-tfajla ma **hassitiex għal kollox** komda. Ir-ritwal tal-kafè kienet thobb tagħmlu meta tkun wehedha.

“Ingiblek kafè?” staqsietu Laura.

Is-Sur Cini qahqah tnejn fil-vojt, “Le, le, grazzi. Ma tantx qed **tghamilli** tajjeb il-**kafejina**. Qed innaqqas mill-irqad. Imbagħad int kont tagħmlu tajjeb wisq,” tbissem imqanzaħ, u l-aħħar kumment kien **kemmxejn** sfurzat.

Laura stenniet **bilwiefqa**. Bdiet tipprova taħseb għaliex kien sejhilha. Forsi ried jgħid li tort tagħha li qed inaqqs mill-irqad? Kienet qed **tagħmilulu** qawwi wisq? Ta' sikwit kien jitlobha xi żewġ pilloli tal-**uġiegh** ta' ras. Kienet taħseb li s-Sur Cini aktar kien joħodhom biex jikkoncentra milli għax verament tuġġhu rasu.

Is-Sur Cini għamlilha sinjal b'idejh u stedinha biex tpoġġi **bil-qieghda**. Laura ntebhet li mhux minħabba l-kafè kien bagħat għaliha. Hallietu jgħid u, waqt li beda jlaqlaq u jevita ħarsitha, bdiet taħseb fil-magna tal-kafè. Kieku **diġa** beda jagħli. Shabha kienu deħlin ftit ftit u kwieti. Kulhadd intasab f'postu b'rasu baxxuta. Tgħid huma wkoll kienu qed ibatu bin-nuqqas ta' irqad? U ma kienx qed jimpurtaha x'kien qed jgħid iżjed is-Sur Cini. Ma kellux bżonnha aktar u ma kienx hemm għalfejn jibqa' għaddej jgħid. Ma baqax **jinteressha** għaliex **rieduha** titlaq.

Ma kienx xi xogħol li jogħgobha wara kollox. Xogħol **repetitiv** ma' **skrijn** tal-kompjuter. Figuri u numri. Xejn stimulant. Kienet tagħmel l-istess xogħol li jagħmlu l-oħrajn. Imma tagħha ma kienx hemm aktar bżonnu. Skada wara **tlett** snin li kienet dahlet taħdem hemm.

Hassitha **imdardra**. Ġabret l-affarijiet mill-kexxun tal-iskrivanija. Ma kellhiex wisq x'tigbor. Frejm bir-ritratt tal-qattus, pupu żgħir li jitwahħal mal-kompjuter, ktieb tal-fantaxjenza u l-magg fis-sink hdejn il-magna tal-kafè. Hallih hemm dak. Ma kellhiex aptit tidhol iġġibu. U jekk ma **tiehux** aktar kafè kien jagħmlilha ġid. Xejn xejn, ma tiftakarx. Thalli kollox warajha f'dak l-uffiċċju stagnat.

Ma kinitx taf fejn se taqbad tmur. Hassitha timxi bla **direzzjoni** fit-toroq tal-Belt. Kulhadd kien donnu miexi bi skop jew għall-inqas jaf fejn sejjer. Bdiet thares lejn il-vetrini mingħajr ma tara x'hemm fihom. Rat biss ir-rifless tagħha. Wiċċ pallidu u ċass. Ftakret li kienet għadha b'xejn. Issaportiet. Insiet meta l-aħħar dahlet tiehu kafè ma' xi ħadd, tgħid kelma. Kif reġgħet ftakret fil-magna, bdiet ixxomm **rieħa** ta' kafè msajjar frisk. Mela issa se tibda timmagina. **M'hijiex** se teħles mit-tifkiriet għalkollox. Waqfet u ħaset fil-ħġieġa ta' hdejha. Kienet kafetterija. Żgħira u **mwarba** xi ftit mill-ħamba tal-kummerċ fit-triq, b'nies deħlin u herġin mill-ħwienet. Dahlet bħallikieku xi ħadd **mexxiha** minn idha. Intasbet ma' mejda tonda fir-

rokna mnejn setgħet **toghqod** tinnota l-ħajja ta' barra għaddejja b'pass mgħaġġel qishom il-ħwienet kienu se jifih u għall-aħħar darba.

Jeħtieġ taħseb x'se tagħmel. Bla xogħol ma kinitx se toqgħod. Tibda tfittex **x'imkien** iehor. Imma ma setgħetx taħseb. Ma riditx taħseb. **Mohha ħassithu** vojt. Mimli biss b'tifkiriet li ma jistgħux jitolqu. Tifkiriet ta' granet tbakkar biex tidhol l-ewwel waħda tlesti l-kafè. Tiegħu gost tiġbed nifsijiet **il-ġewwa** u tħossja ħajja. Għalqet għajnejha iżda nħasdet hekk kif ħasset **lill-xi** ħadd jersaq lejha.

“Għandek bżonnu,” semgħet vuċi tgħidilha. Kien raġel samrani bil-kmiem tal-qmis imxammrin u b'idejn immuskolati. **Xagħaru** nnukklat xi ftit traskurat iżda kien jixraqqu wisq ma' dak il-wiċċ maħruq bix-xemx. Poġġielha kikkra kafè quddiemha. Laura ħassitha tistħi xi ftit għall-fatt li xi ħadd kien qed **jinnotagħha**. Tbiissmitlu u rringrazzjatu. Ma riditx tħares f'għajnejh. Minn taħt il-għajn ratu sejjer wara l-bank, iżda għajnejh ħassithom fuqha l-ħin kollu.

Ma xtaqitx li jkiss il-kafè u ħadet l-ewwel **bela**. Mewġa fietla għaddiet ma' ġisimha kollu. It-togħma karga u morra ħassitha tagħtiha saħħa ġdida. Ma xtaqitux jispiċċa. Kien bnin wisq u kien lestieħ xi ħadd għaliha. Xi ħadd taha ftit attenzjoni dakinhar. Hekk kif kienet mitlufa fi **ħsiebjietha**, ma ntebħitx li l-kafè kien spiċċa u baqgħet tipprova tniżżel minn go kikkra vojta. Kienet waqqgħet ftit fuq il-mejda u l-plattina **ħalliet** ċirku tond kulur kannella. **Inkissret** u ħasset dawk l-għajnejn jifluha aktar. Qamet biex titlaq, ġabret il-basket u lebbtet 'il barra. Għaġġlet kemm felhet bil-**mistħijja**. F'daqqa waħda ftakret li ma kinitx ħallset għall-kafè...

(Adattata minn *Satin* ta' Rita Saliba, 2014)

Silta 2

Il-Mediċini Tiegħek

X'inhuma l-ingredjenti fil-mediċini?

- Normalment mediċina tkun magħmula minn żewġ tipi ta' ingredjenti: is-sustanza **bioloġikament** attiva (il-mediċina nnifisha) u s-sustanzi u l-materjal li jifformulaw il-kumplement tal-prodott (dawn is-sustanzi ma jkunux attivi iżda jistgħu **iġibu** xi effetti

laterali (*side-effects*).

- Is-sustanza bijoloġikament attiva hi dik li **tghejn** fil-proċess ta' kura jew fejqan.
- Kull mediċina jista' jkun fiha ingredjent attiv wieħed jew aktar.

F'Malta kif inhuma regolati l-mediċini?

- Biex mediċina tkun tista' titqiegħed fuq is-suq Malti tinħtiegħ l-**awtorizzazzjoni**.
- Il-**kumpanniji** farmaċewtiċi jagħmlu talba għall-awtorizzazzjoni u **jagħddu** informazzjoni fuq il-**kwalità**, is-sigurtà u l-effikaċja tal-prodott manifatturat minnhom lill-Awtorità dwar il-Mediċini.
- L-informazzjoni tkun **evalwata** bir-reqqa u, jekk jinstab li l-mediċina għandha aktar benefiċċji milli riskji, **tingħatha** l-awtorizzazzjoni biex titqiegħed fuq is-suq.

Kif għandi **nerfa l-mediċini?**

- Aqra sew il-kundizzjonijiet dwar kif u fejn għandhom jinħażnu l-mediċini. Dawn il-kundizzjonijiet jinsabu fuq il-kaxxa jew fuq il-fuljett ta' tagħrif fil-kaxxa tal-mediċini.
- Ċerti mediċini għandhom jinżammu fil-frigġ. Il-prodotti li huma **rakkommandati** li jinżammu f'temperatura ta' bejn 2°C u 8°C għandhom jinżammu fil-frigġ.
- Il-mediċini għandhom jintrefgħu f'post **il-bogħod** mill-umdità u mid-dawl tax-xemx, fit-temperatura rakkommandata.
- Il-mediċini qatt m'għandhom jinżammu fil-kamra tal-banju, għaliex it-temperaturi **ogħljn** u l-umdità f'kamra tal-banju jistgħu **jaffetwaw** il-kwalità tagħhom.
- Qatt iżżomm il-mediċini fil-kċina jew f'post fejn ikun hemm is-sħana, **per eżempju** fuq il-forn jew f'hoġor ta' tieqa. Minbarra s-sħana, anki d-dawl żejjed jista' jaffettwa **il-kwalità** tal-mediċini.

X'inhu l-fuljett ta' **tagħrif?**

- Fil-kaxxa tal-mediċina ssib fuljett ta' tagħrif li huwa maħsub biex jipprovdi informazzjoni fuq il-mediċina **w** istruzzjonijiet dwar l-użu tagħha. Fost l-oħrajn, il-fuljett ikun fih informazzjoni fuq il-mediċina, għal **xhiex** tintuża, x'għandu wieħed ikun jaf qabel **ma'**

johodha, kif **tittihed**, xi effetti laterali possibbli, istruzzjonijiet dwar kif il-prodott għandu jiġi **merfuħ** u fejn il-pazjent jista' jsib informazzjoni oħra.

- L-Awtorità dwar il-Mediċini **tippublika** fuljett ta' tagħrif tal-mediċini li huma **awtorizzati** biex **jkunu** fuq is-suq Malti. Dawn issibhom: www.knowyourmedicines.gov.mt.

X'inhom d-data ta' l-iskadenza tal-mediċina?

- Kull mediċina għandha d-data ta' meta tiskadi (*shelf-life*). Id-data tal-iskadenza tirreferi għall-perjodu li fih il-prodott jibqa' ta' kwalità tajba biex jiġi kkunsmat.
- Id-data tal-iskadenza tapplika biss meta l-mediċina tkun inżammet fil-kontenitur oriġinali, ma tkunx infetħet u tkun **intrefet skond** kif rakkomandat fil-fuljett ta' tagħrif.
- Ladarba jkun nfetħu, **l**-mediċini bħal misturi, kremi, ġellijiet, ingwenti, preparazzjonijiet għall-ġhajnejn, widnejn jew imnieher, għandhom jiġu **wżati** fiż-żmien stipulat fuq il-fuljett ta' tagħrif. Huwa importanti li tikkonsulta mal-ispiżjar tiegħek u li taqra l-istruzzjonijiet fuq il-fuljett ta' tagħrif, sabiex tkun taf sa meta tista' tibqa' tuża l-prodott mediċinali. Għandek tiegħu nota tad-data ta' meta ftaħt il-mediċina l-ewwel darba, biex tkun tista' tikkalkula meta din ma **tibqgħax** tajba. **F'kas** ta' pilloli **ippakkjati ndividwalment** id-data ta' skadenza hija dik ta' fuq il-pakkett, sakemm dawn ma jitneħħewx mill-ippakkjar tagħhom.

Meta użajt il-mediċina kelli effett laterali. X'nagħmel?

- Hafna nies ma jesperjenzaw l-ebda problema meta jieħdu l-mediċini. Madankollu, il-mediċini kollha għandhom xi ftit riskji assoċjati mal-użu tagħhom u **għalekk** numru żgħir ta' nies jistgħu jiżviluppaw **reazzjonijiet** kuntrarji jew side-effects. Mhux kulhadd ikun affettwat bl-istess mod. F'hafna każi **ir**-reazzjonijiet ikunu hfief u jgħaddu fi ftit jiem.
- **Tieqafx** tiegħu l-mediċina minhabba xi effett laterali qabel ma tiegħu parir **minn għand** it-tabib jew l-ispiżjar.
- L-effetti laterali tal-mediċina għandhom jiġu rrapportati lill-Awtorità dwar il-Mediċini għax b'hekk tkun qed **tgħina** tissorvelja u tiggarantixxi s-sigurtà ta' kull prodott. L-effetti laterali jistgħu jiġu rrapportati mill-pubbliku billi jużaw il-formola apposta li tinsab:

Insejt kif niehu l-mediċina. X'irrid nagħmel?

- Aqra l-informazzjoni fuq l-użu sigur tal-mediċina li tinsab fuq il-fuljett ta' tagħrif fil-pakkett tal-istess prodott.
- Kellem lit-tabib jew lill-ispiżjar tiegħek. Dawn huma speċjalizzati biex jgħinuk.
- Xi drabi t-tabib jirrakkomandalek li tiegħu l-mediċina b'mod differenti milli jkun hemm fil-fuljett. Agħti **każ** ta' li jgħidlek it-tabib għax hu jirrakkomandalek il-mediċina kif inhu l-aħjar għalik, skont il-każ partikolari tiegħek.

Il-mediċina hadmet fuqi. Nista' nirrakkomandaha l-haddiehor?

- Le. Il-mediċina tiegħek għet mogħtija lilek jew **lill-uliedek**, u int ma tista' **tatiha** lil hadd aktar. Tista' tkun ta' ħsara għalihom, **ankè** jekk is-sintomi jidhru li huma l-istess bħal tiegħek.

Silta 3

Żewġ Żgħażaġh

Kien għall-bidu ta' Lulju, qrib **nofs inhar** ta' jum xemxi, meta żewġ żgħażaġh kienu **għaddejin** mit-triq li minn Hal Safi tiegħu għaż-Żurrieq; ix-xemx fl-ogħla tagħha kienet **tizreg** fuq il-ħolqien u tikwi bis-sħana qawwija li tarmi, it-**trap** tat-triq kien jaħraq **qishu** rmied ħiereg mill-forn, ir-raba' niexef qoxqox u l-ħamrija maħruqa, xi ftiit ħaxix imgezzez għad-dell tal-ħitan kien midbiel u rieqed qisu għaxi bis-sħana, xi żewġ żarguniet imkittfin u xi erba' sigriet imxerrdin 'l hawn u 'l hinn kienu jidhru mgħakksin bil-għatx u kellhom il-friegħi mitluqin u l-weraq mibrum u **imkemmex** bħal parċmina u **mogħtti** bi trab irqiq imtajjar mill-art niexfa.

Ma' kullimkien skiet u ħemda; l-ebda fewġa ma kienet tħarrek il-weraq, ebda tpepsis ta' **agħsafar** ma kien **jinstama** f'dak il-beraħ jikwi. Il-ħajja kienet **donna** riekda u mxaxxa fil-lanja ta' nofsinhar: l-oqsma battala, it-toroq gherja; fir-raba' ma **kienitx** tidher ruħ; nies u bhejjem kienu kollha miġburin taħt is-saqaf, sal-klieb għassa fuq il-bjut kienu daħlu fil-kaxxa

għad-dell, sar-raddiena ta' fuq is-setaħ kienet wieqfa u bilkemm tiċċaqlaq. Kull fejn tinfirex il-ħarsa ma kinitx tidher roqgħa dell, l-arja mikwija mis-sħana ta' l-art kienet tirtogħod u tlebleb donnha fwar ħiereg minn wiċċ ir-raba'.

F'dik is-sħana kollha dawk iż-żewġ żgħażaġħ kienu mexjin bil-lajma jitkellmu bil-ħerqa bejniethom bla ma jqisu l-ghomma, is-sħana u x-xemx, qishom dawn ma kinux jistaw għalihom, u tassew f'dak il-ħin dawk iż-żewġ żgħażaġħ kellhom fehma li fid-dinja hadd ma kien jista' għalihom; kellhom qalbhom ferħana, moħħhom mistrieħ, għajnejhom jiddu bid-dawl ta' tama fil-ħajja li kienu deħlin fiha.

Dawk iż-żewġ żgħażaġħ f'dik l-ghodwa kienu taw l-aħħar eżami tal-lawrja u għaddew dak l-eqqel tiġrib meta l-eżaminaturi jagħrblu l-istudent u jagħfsuh u jagħsruh u jhawwdulu moħħu bil-mistoqsijiet tqal tagħhom, meta jgiegħluh jqis għerfu ma' tagħhom biex jaraw safejn iwassal deħnu u, wara siegħa u nofs mistoqsijiet u twegib, fost taqtigħ il-qalb, tferfir u biża', l-imsejken student, mibluġħ u mriegħed, b'qalbu ttaqtaq, jistenna kelma waħda biss minn fomm l-eżaminaturi, kelma li tkun il-qofol tal-ħidma tiegħu matul sebgħa snin kors, kelma li tiftaħlu l-bieb għal ħajja ġdida, li tagħnih bil-ġid, li minn student tbiddlu f'raġel għaref u ddahlu fix-xirka tad-dutturi, bħal dawk l-eżaminaturi minsubin quddiemu donnhom imħallfin.

Dawk iż-żewġ żagħżagħ filgħodu kienu ħarġu miż-Żurrieq bħala studenti u issa kienu reġgħu lura bħala dutturi, wieħed tabib u l-ieħor avukat; ġewwa fihom kienu jhossu demmhom ibaqbaq u qalbhom tferfer, imma t-tbaqbiq u t-tferfir kienu msieħbin ma hlewwa, hena u ferħ. Fi ħbub għajnejhom kienet tidli l-ghoġba ta' ħidma mitmuma bis-sliem u fuq xufftejhom kienet tilgħab dbissima mnissla minn farag ta' risq.

L-eżaminaturi kienu ferħulhom, hadhulhom b'idejhom u xtaqulhom mitt risq, u issa dawk iż-żgħażaġħ kienu jhossu ruħhom bħallikieku dahlu f'ħajja ġdida. Tassew li kien baqagħlhom xaharejn ohra biex f'cerimonja l-iktar solenni jkunu mlibbsin it-toga u ċ-ċurkett u jingħatalhom il-ġieħ li jisthoqqilhom bħala dutturi, imma kif ħarġu mill-Belt u qabdu t-triq għar-raħal, Kustanz Mangion u Ġuljan Gauci xeħtu warajhom il-ħajja ta' studenti u hejjew ruħhom għad-dmirijiet godda li kienu se jidhlu għalihom.

Għalkemm kienu jittkellmu b'herqa kbira, Kustanz u Ġuljan kienu jidhru li kellhom moħħhom mhux biss f'dak li kienu jghidu, għax **kulltant**, daqqa wiehed u daqqa l-iehor, kienu jixhtu l-harsa fil-bogħod, għajnejhom donnhom jintilfu u gbinhom jittkemmex. Dawk iż-żewġ żgħażaġħ, filwaqt li kienu jittkellmu bejniethom, kienu **qieghdin** iġibu quddiem għajnejhom il-hajja li dak il-hin kienet **tidrhilhom** kollha fejda u sliem, u għana u ġieħ. Hekk dejjem jiġri lill-istudenti: malli jgħaddu l-aħħar eżami u f'daqqa waħda **isibu** ruħhom tobba jew avukati, jitheggu bin-nar tat-**taghma** u moħħhom **jibda'** jredde fuq hwejjeġ kbar u tal-għaġeb li jkunu bil-fehma li jwettqu. Tassew li mbagħad wara li **jagħddi** ż-żmien u dawk iż-żgħażaġħ iġarrbu l-imrar tal-hajja u t-tfixkil tal-ghira, jindunaw li dawk il-fehmiet tagħhom kienu kollha ħolm, iżda hadd ma jista' **jiċhat** li sakemm iż-żgħażaġħ jibqgħu medhijin f'dak il-ħolm huma jhossu ruħhom fil-ġenna tal-art.

Mitlufin fil-kliem ta' bejniethom u fil-**hsiebijiet** ta' moħħhom, Kustanz u Ġuljan la semgħu l-**qampiena** tal-knisja ddoqq nofsinhar u lanqas ma ntebħu li kienu għoddhom laħqu r-raħal; kienu waslu hdejn iċ-ċimiterju ta' tarf ir-raħal fejn jiltaqgħu **tlitt** toroq, waħda tidħol iż-Żurrieq, l-oħra tmur Hal Safi u t-tielet tieħu għal **Hal-Far**.

Kif hallew it-triq ta' Hal Safi u qabdu dik li tidħol iż-Żurrieq, Kustanz u Ġuljan f'daqqa waħda semgħu **twerżieq** u għajjat ta' nies u hsejjes ta' zwiemel ġejjin minn hdejn il-mithna tar-riħ li hemm fil-bidu tat-triq li tieħu **għall**-Hal Far. Iż-żewġ żgħażaġħ inqatgħu, **dawwru** wiċċhom bil-heffa lejn it-triq tal-mithna u minnufih qabdithom dehxa ta' biża' għax minn dik in-naħa deher zeimel ġej jiġri mahrub u mnaffar b'sinjura riekba fuqu.

(Adattata minn *Meta Nharaq it-Teatru* ta' Ġuzè Galea)